

Smutsiga händer?

USA:s samarbete med Iran 1953-1979

Abstract

The hypocrisy of democracy is to help autocratic rulers to stay in power because it benefits their own country. This thesis examines how the United States of America justified their cooperation with the Iranian Shah Mohammad Reza Pahlavi during the period of 1953-1979, until he was overthrown by his own people. This case-study doesn't make general conclusions about the US foreign policy towards other countries except Iran.

The theoretical starting point for the empirical analysis is the political dilemma of dirty hands. With the analytical instrument, constructed with a normative analysis about the concept of dirty hands, it's possible to discover which ethical discipline the American presidents had to uphold to justify their actions.

There are three different aspects of their cooperation which are lifted in this thesis. The first one is about the circumstances that made them begin their cooperation, the second regards the features of the cooperation. The last aspect is the fact that the presidents had to accept the Shah's disrespect to the human rights so they could continue their collaboration.

In conclusion if the presidents uphold a consequentialistic standpoint, they can morally justify their cooperation with an autocratic state, in this case Iran.

Nyckelord: Smutsiga händer, USA, Iran, client state, mänskliga rättigheter

Innehållsförteckning

1	Inledning	2
1.1	Syfte	2
1.1.1	Frågeställningar	3
1.1.2	Avgränsningar	3
1.2	Metod och material.....	4
1.2.1	Metod: begrepps och ideologianalys.....	4
1.2.2	Material	4
1.3	Disposition	5
2	Diskussion kring värdekonflikten	6
3	Smutsiga händer – ett analytiskt ramverk	7
3.1	Definitionen av smutsiga händer.....	7
3.1.1	Kravet på dualism.....	7
3.1.2	Realismen och dess motpol idealismen.....	8
3.1.3	Konsekvensialismen och dess motpol pliktetiken.....	10
3.2	Rättfärdigandet av smutsiga händer	10
4	Analys av samarbetet mellan Iran och USA	12
4.1	Oljekrisen och dess konsekvenser.....	12
4.1.1	Relationerna innan nationaliseringen av oljan	13
4.1.2	Relationerna med premiärministern Mosaddeq	14
4.1.3	Kuppen och återinförandet av Shahan	15
4.2	Sovjetunionen och kommunismens framväxt	16
4.2.1	Iran som ”Client state” under Eisenhower	17
4.2.2	Iran som klientstat under Kennedy och Johnson.....	17
4.2.3	Iran som klientstat under Nixon och Ford.....	18
4.2.4	Iran som klientstat under Carter	19
4.3	Mänskliga rättigheter i sammanhanget	20
4.3.1	Carters policy om mänskliga rättigheter	20
4.3.2	USA:s implementering av mänskliga rättigheter i Iran.....	21
5	Slutsatser om samarbetet	23
6	Avslutning samt förslag till fortsatt forskning	25
7	Litteraturförteckning	26

1 Inledning

“With great power comes great responsibility.” De avgörande orden från Peter Parkers farbror som fick honom att anta rollen som Spiderman och stadens beskyddare mot onda krafter. Det är inte stor skillnad mellan USA:s roll i världen och Spidermans i New York. USA är en supermakt, Spiderman har supermakt och båda har tagit på sig rollen som ledare på eget bevåg. Går det att ställa krav på de med mycket makt och inflytande? Ska de verka som förebilder för stadens, hela nationens eller hela världens befolkning? Är det upp till dem att sätta standarden för vad som är moraliskt korrekt?

Historien förtäljer dock att det är vanligt förekommande att demokratiska ledare väljer att samarbeta med ickedemokratiska ledare för ekonomisk eller politisk vinning. Det tillhör den politiska arenan att stater som inte delar samma syn på hur ett land ska styras samarbetar för att uppnå vissa gemensamma ändamål. Det bör även tilläggas att samarbeten ger de demokratiska staterna chansen att påverka från insidan, men sådana samarbeten är snarare undantag än regel. Denna uppsats fokuserar på det politiska dilemma med smutsiga händer, vilket kort innebär att politiker vill uppnå ett gott syfte med en ond gärning (Badersten 2006:118). Valet att samarbeta med ickedemokratier, för annat ändamål än att höja värdet demokrati, kan ses som ett sätt att smutsa ner sina händer.

USA har vid olika tidpunkter, med olika presidenter, valt att samarbeta med odemokratiska ledare för att vinna politisk makt eller av ekonomiska skäl. Denna uppsats fokuserar på ett samarbete som har sträckt sig under decennier nämligen USA:s samarbete med Iran. Vad som gör det än mer intressant är att aktören från Irans sida, Shahan, har varit densamma medan de amerikanska presidenterna har efter deras mandatperioder byts ut. Det intressanta är att varje nyvald president har valt att fortsätta samarbetet med Shahan och det bör då finnas något som gör det värt att fortsätta detta samarbete fastän det kanske inte är moraliskt försvarbart. Den period som ska undersökas sträcker sig från år 1953, då den politiska kuppen AJAX mot premiärministern Mosaddeq genomfördes, fram till slutet av revolutionen år 1979. Samarbetet mellan länderna innan kuppen kommer att tas upp och analyseras för att ge förståelse för det senare samarbetet.

1.1 Syfte

Uppsatsens huvudsakliga syfte är att undersöka hur USA har rättfärdigat sitt samarbete med Iran under den valda perioden. Detta sker genom att först

konstruera det analytiska ramverk som ska fastställa hur dilemman med smutsiga händer kan rättfärdigas.

Detta är en teorikonsumerande studie där ett enskilt fall står i centrum, närmare bestämt USA:s samarbete med Iran. Syftet är att med hjälp av existerande teorier och förklaringsfaktorer försöka förklara vad som skedde i just detta fall (Esaiasson 2004:40). Då det är en teorikonsumerande undersökning är det inte särskilt viktigt i vilken utsträckning resultatet är giltigt även i andra sammanhang. Det huvudsakliga är att undersöka huruvida en given faktor ger en tillfredställande förklaring till varför det blev som det blev i just det undersökta fallet (Esaiasson 2004:98).

Då motiven bakom samarbetet mellan Iran och USA inte behöver gälla för andra amerikanska samarbeten med ickedemokratier, går det inte att dra några generella slutsatser om USA:s samarbete med ickedemokratier. Genom att enbart fokusera på ett fall blir resultatet tydligare av hur de resonerade och rättfärdigade sina handlingar under samarbetet med Iran.

1.1.1 Frågeställningar

Kan man rättfärdiga det politiska dilemman med smutsiga händer?

Hur rättfärdigar USA sitt samarbete med Iran utifrån dilemman med smutsiga händer?

1.1.2 Avgränsningar

Det politiska dilemman med smutsiga händer kräver att man förfäktar en dualistisk tes med realistisk syn och konsekvensialistisk ideologi. Utan dessa antaganden finns det inget etiskt dilemma, ty då det istället är en monistisk tes med idealistisk syn och pliktetisk ideologi som styr finns det ingen chans att man skulle försöka uppnå något gott genom en ond gärning. Det analytiska ramverket kommer därav att grundas på en dualism med realism och konsekvensialism som hörnstenar.

Undersökningsperioden har avgränsats från 1953 till början av år 1979 då Shahan flydde landet på grund revolutionen och för att det var under denna period som samarbetet mellan USA:s presidenter och Irans Shah sträcker sig. Allt som skedde under den valda perioden kommer inte att tas upp i analysen då det är alldeles för överflödigt för denna uppsats. Istället kommer vissa tydliga aspekter av samarbetet att belysas, dessa val har gjorts genom en avvägning mellan utrymme och relevans till frågeställningarna.

1.2 Metod och material

Uppsatsen består utav två delar, nämligen en begreppsanalys på det politiska dilemmat med smutsiga händer och därefter en empirisk analys beträffande samarbetet mellan Iran och USA under den valda perioden. Begreppsanalysen lägger grunden för ideologianalysen genom att den som bistår med det analytiska ramverket för hur dilemmat med smutsiga händer kan rättfärdigas. Ideologianalysen ger sedan möjligheten att undersöka hur USA har rättfärdigat valet att samarbeta genom att undersöka vilken tes, syn och ideologi ledarna har förfäktat. Följaktligen går det att fastställa hur de har argumenterat och vilka värden som ansetts vara viktigast för dem att uppnå.

1.2.1 Metod: begrepps och ideologianalys

Normativ begreppsanalys handlar om att precisera och klargöra innebörden av och relationen mellan olika värden, normativa principer eller normativa begrepp (Badersten 2006:43). Till skillnad från en empirisk analys där begrepp refererar till en uppfattning om hur något är och hur detta kan förklaras och förstås, refererar en normativ analys till en uppfattning om hur något bör vara och hur detta kan rättfärdigas (Badersten 2006:80). Konstruktionen av det analytiska ramverket bygger på att jämföra olika teoretiska perspektiv för att kunna fastställa vilken ideologi politiker bör förfäktat för att rättfärdiga valet att utföra onda handlingar för att uppnå goda effekter. Begreppsanalysen ämnar därav fastställa hur de amerikanska presidenterna bör ha resonerat för att kunna rättfärdiga sina smutsiga händer genom valet att samarbeta med Iran.

Om konstruktionen av det analytiska ramverket är det första syftet med uppsatsen är det andra att förklara och förstå hur USA har rättfärdigat valet att samarbeta med Iran under den valda perioden. Detta sker genom en innehållslig ideologianalys som kännetecknas av att man söker efter logiken i en politisk ideologisk argumentation (Bergström & Boréus 2005:155). Ideologier kan ses som beteendemönster eller social praktik, i den bemärkelsen kan man undersöka ideologi enbart genom att studera handlingar (Bergström & Boréus 2005:152). Det är omöjligt att finna de bakomliggande motiv som låg till grund för samarbetet då det troligtvis endast är presidenten och hans närmsta rådgivare som vet vilka de var. Därför bygger ideologianalysen på de officiella motiv som användes och deras handlingar. Analyseras dessa går det att dra slutsatser om vilket etiskt perspektiv de har förfäktat och därigenom hur de har rättfärdigat sina handlingar.

1.2.2 Material

Empirin bygger främst på sekundärkällor i egenskap av tidigare forskning, såväl vetenskapliga artiklar som böcker. Det förekommer dock vissa undantag där

memoarer och böcker med utvalda tal av presidenterna har använts, en stor del av den empiriska analysen är hämtat ur en bok skriven av Mark J. Gasiorowski¹. Det analytiska ramverket är enbart uppbyggt på tidigare forskning. De företeelser som ska analyseras med ramverket är inte återberättade i minsta detalj, utan målet har varit att ge en objektiv och rättvis bild av hur samarbetet har sett ut mellan aktörerna.

1.3 Disposition

För att kunna besvara den andra frågeställningen krävs en diskussion om huruvida det uppstår en värdekonflikt mellan upphöjandet av den amerikanska värdegrunden i omvärlden och viljan att öka nationens välstånd. Detta diskuteras i nästa kapitel.

I kapitel tre sker konstruktionen av det analytiska ramverket som ska besvara den första frågeställningen, om det går att rättfärdiga fenomenet med smutsiga händer. I kapitel fyra ska sedan, med hjälp av detta ramverk, den andra frågeställningen besvaras nämligen hur USA har rättfärdigat sitt samarbete med Iran. De åtföljande kapitlen är slutsatser och avslutning med förslag till fortsatt forskning.

¹ Mark J. Gasiorowski är verksam professor vid Louisiana State University, hans forskningsområden är mellanöstern och tredjevärldenpolitik samt amerikansk utrikespolitik. Gasiorowski har vid olika tidpunkter arbetat som konsult för U.S. Department of State och vittnade även inför 9-11 kommissionen.

2 Diskussion kring värdekonflikten

En värdekonflikt innebär att politiker försöker uppnå motstridiga eller oförenliga värden (Badersten 2006:29). Konflikten uppstår när värden måste rangordnas. Genom rangordningen skapas en värdehierarki som visar vilket eller vilka värden som ska eftersträvas. En konflikt mellan värden kan även uppstå då det är ett val mellan två dåliga handlingsalternativ. Det behöver inte vara önskvärda värden som står i konflikt med varandra (Badersten 2006:30).

För att kunna föra en diskussion om USA har smutsat ner sina händer genom samarbetet med Iran krävs det att en värdekonflikt förekommer. I det här fallet är det tydligt att det bör ha förekommit en sådan. Presidenterna har inte officiellt sagt att detta samarbete innebar en konflikt mellan den amerikanska värdegrunden och deras egna intressen. USA är ett land som höjer värden som demokrati, individens frihet och mänskliga rättigheter. De har gått ut i krig för att värna om dessa värden. För det egna folket är dessa värden värda att strida för men inom andra staters gränser är upphöjandet av dessa värden inte tillräckligt viktiga för att hindra USA att uppnå sina intressen. De intressen som prioriterades i värdehierarkin var nationens säkerhet och välstånd, Israels säkerhet och att hindra kommunismens framväxt. Eftersom de beslöt sig för att prioritera dessa värden och samarbeta med Iran för att uppnå dessa, skedde detta på den iranska befolkningens bekostnad. För att detta skulle förverkligas var de tvungna till att avsätta en demokratiskt vald ledare för att återinföra Shahan och sälja avancerad vapentechnik till Shahan som i vissa fall användes för att tygla landets opposition. Dessa handlingar påverkade direkt eller indirekt samtliga värden som USA inom landet värnar om i hög grad, nämligen demokrati, individens frihet och de mänskliga rättigheterna.

Om det utan problem gick att rättfärdiga deras val att samarbeta med Iran, borde det inte ha skett i det fördolda. I ett öppet demokratiskt land borde nationen, vars intressen alltid ska stå i främsta rum, få ta del av vad deras demokratiskt valda ledare håller på med. Kanske var det just därför administrationerna ansåg att de inte behövde upplysa folket om den pågående verksamheten med Iran. Presidenten är trots allt förtroendevald med uppgift att sköta landets angelägenheter med kongressen som folkets förlängda arm. Med kongressens förtroende innehar presidenten i förlängningen även folkets stöd.

Hur man än vänder och vrider på problemet kvarstår värdekonflikten. Även om de dåliga handlingarna utfördes för att uppnå USA:s intressen vilket var en god effekt för dem, medförde de konsekvenser för befolkningen i Iran som inte går att rättfärdiga. Även om de indirekta effekterna, exempelvis underlåtet av de mänskliga rättigheterna, var omöjliga att förutse är det svårt att förstå att de kunde rättfärdiga sitt handlande.

3 Smutsiga händer – ett analytiskt ramverk

Det analytiska ramverket är avgränsat då det politiska dilemman med smutsiga händer förutsätter vissa premisser. De synsätt och perspektiv som inte gäller för dilemman kommer att användas som kontrast för att resonemanget ska bli än mer påtagligt. Kapitlet börjar med definitionen av smutsiga händer, därefter börjar konstruktionen av det analytiska ramverket som ska användas i kapitlet om det amerikanska samarbetet med Iran under perioden 1953-1979. Frågan som ska besvaras i detta kapitel är: Kan man rättfärdiga det politiska dilemman med smutsiga händer? Ett annat sätt att ställa frågan är: Vilken tes, ideologi och etiskt perspektiv bör en politiker förfäktas för att kunna rättfärdiga sina smutsiga händer?

3.1 Definitionen av smutsiga händer

Det finns olika sätt att precisera begreppet smutsiga händer men de avser alla samma problematik. Dilemma uppstår vid situationer då politiker väljer att genomföra en ond åtgärd för att uppnå en god effekt (Badersten 2006:118). Vad dessa åtgärder eller effekter kan utgöra är inte bestämt enligt någon definition utan kan bestå utav det mesta. I denna studie består åtgärden av de amerikanska presidenternas samarbete med den ickedemokratiska ledaren Mohammad Reza Pahlavi och effekterna av samarbetet är bland annat politisk makt, ekonomisk vinning samt säkerhet. Under genomgången av det politiska dilemman kommer inte det valda fallet att tas upp i någon större utsträckning, utan det här kapitlet fokuserar på dilemman med smutsiga händer på ett generellt plan.

3.1.1 Kravet på dualism

För att smutsiga händer ska kunna anses vara ett dilemma kräver situationen att vissa premisser uppfylls. Dessa förutsättningar rör vilka etiska perspektiv som individen förfäktas, i detta fall USA:s presidenter. För att det ska vara möjligt för politiker att rättfärdiga sina handlingar, där en av konsekvenserna är smutsiga händer, måste de anse att politiker tillhör ett eget etiskt ramverk än de övriga i samhället. De hävdar därför en dualistisk etik. De regler och lagar som styr det övriga samhället, medborgarna, är inte tillräckliga för att politiker ska kunna sköta den uppgift som de har blivit anförtrödda. Diskussionen mellan den dualistiska och den monistiska etiken förs av Mats Sjölin i boken ”Politisk Etik”. Enligt den

dualistiska etiken skiljs individualetiken från gruppetiken, de är två separata etiska system. Individualetiken tillhör det privata medan gruppetiken är offentlig och är den som politiker ska ta hänsyn till när beslut ska tas (Sjölin 2005:81). Man menar att individualetiken inte är tillräcklig på det politiska planet då politiker ska sätta nationen i främsta rum. Den privata etiken måste låta den offentliga agera utifrån vad som är bäst för samhället utan att det skapar moraliska dilemman. Det är när beslutsfattaren inte kan sätta gruppetiken före individualetiken då dilemmat med smutsiga händer uppstår i den dualistiska etiken.

Förfäktar en politiker istället en monistisk etik innebär det att de olika etiska systemen inte är åtskiljda. De skulle därför inte utföra en handling, fastän utgången skulle medföra något gott, som anses vara moraliskt förkastligt inom individualetiken (Sjölin 2005:82). Det bör, enligt den monistiska etiken, inte finnas några motsättningar mellan den individualetik som används till vardagen och den gruppetik politiker använder sig av när de ska fatta såväl nationella som internationella beslut.

3.1.2 Realismen och dess motpol idealismen

Realismen har en pessimistisk människosyn, där individen sätter sina egna behov framför andras, där politik bör formas utifrån hur individen troligtvis kommer att agera istället för hur man bör agera (Amstutz 2005:48). Forskare inom realismen har olika syn på om moral kan inkorporeras i det politiska arbetet. Det finns de som hävdar att politiken exkluderar moralen eller att det politiska arbetet löser upp moraliska plikter. Sedan finns det de som menar på att politiken är amoralisk, vilket innebär att moral och politik är två helt skilda domäner. En vanlig syn på moral inom realismen är att politiker kan skilja på individualetiken och gruppetiken. Denna särskiljning ger dem möjligheten att utföra sitt uppdrag på bästa sätt nämligen att agera utifrån nationens bästa. Genom att låta det politiska arbetet styras av abstrakta moraliska regler komplicerar politikens arbete, särskilt utrikespolitiken, då det blir svårare att kompromissa. Istället bör politiska beslut tas aktsamt, man bör finna den bästa lösningen bland moraliskt accepterade alternativ (Amstutz 2005:50).

I en artikel av Suzanne Dovi kritiserar hon Michael Walzers pessimistiska syn på den effekt idealister har på realister inom såväl politiken som vardagen. Walzers diskussion kring smutsiga händer kretsar runt varför politiker inte har något annat val än att smutsa ner sina händer och varför vi som medborgare måste acceptera detta fenomen. Vad är det för skillnad mellan en politiker och en kriminell som försöker uppnå ett gott syfte genom onda medel? Walzer förklarar att det handlar om en representationsfråga, politiker är valda av medborgarna och arbetar för nationens bästa (Walzer 1973:162). Walzers resonemang går att finna hos Stephen Garrett som tillskriver politiker en form av moralisk frihet som kan ses som en rättighet. Detta har med representationen att göra, nationens behov kräver att politiker åsidosätter sina egna principer för att främja nationen (Garrett 1996:5).

Walzer anser att idealism är oförenligt med politiken. Idealism innebär att man inte överger sina ideal för något ändamål, att det inte finns något som är värt att uppnå genom att använda moraliskt förkastliga medel. Det är relationen mellan realister och idealister som får Walzers och Dovis meningar att gå isär. Medan Walzer menar att det inte går att föra politik utan att smutsa ner sina händer och att absolutism är oförenligt med politiken (Walzer 1973:164) menar Dovi att absolutister inte enbart är förenliga utan även viktiga för politikens utformning (Dovi 2005:132). Hon anser att de genom deras förhållningssätt till moraliska principer har rollen som moraliska vägvisare både för privatpersoner samt politiker. När politiker är beredda att bortse från etiska principer för att uppnå önskvärda mål finns absolutister där för att påminna om dem (Dovi 2005:132). De är överens om att politiker kan hamna i situationer där de måste överge sina egna övertygelser för att uppnå något övervägande gott. Även då är det mer önskvärt att bli ledd av politiker som känner samvetsqual efter beslut som inte skulle ses som moraliskt korrekta (Dovi 2005:129).

Walzer menar att det inte bör vara önskvärt att sätta nationens framtid i händerna på absolutister, det är genom politikernas smutsiga händer vi känner honom. Om han vore en moralisk man och inget mer skulle hans händer vara rena, om han vore politiker och inget annat skulle han låtsas som om de vore rena (Walzer 1973:168). Walzer förklarar att det finns en viss skillnad mellan att säga; att politiker måste sätta sina moraliska principer åt sidan och att han måste begå brott för att uppnå önskvärda mål. En utilitarist skulle hålla med om det första påståendet medan förneka det andra eftersom det bör ses som hedersamt att fatta ett svårt beslut i en prekär situation (Walzer 1973:168). Det finns tre utilitaristiska argument med detta resonemang. Det första är att alla beslut som tas är kontextbundna, det ena fallet är det andra inte likt. Genom nyttokalkyler och att hänsyn har tagits till andra handlingsalternativ kan beslutet inte smutsa ner ens händer. Det andra argumentet är att de moraliska normer som finns i samhället har egenskap av riktlinjer och inte regler. De är till för att underlätta beslut i vardagen, det ses som ineffektivt att göra nyttokalkyler varje gång man måste besluta om något trivialt (Walzer 1973:169). Eftersom de inte har större betydelse kan det inte anses som ett brott om man går emot dem. Det tredje har med skuld att göra och vikten av det. Walzer anser att en god man känner skuld efter att fattat beslut som går emot riktlinjerna fastän det var den bästa lösningen vid det tillfället. Det är genom att han känner skuld vi vet att han inte tar det lätt att förbise principer och fattar beslut som går emot dem som absolut sista utväg (Walzer 1973:171).

Den kritik som Dovi riktar mot Walzers diskussion är hans syn på dilemmat med smutsiga händer. Dovi anser att en syn där smutsiga händer ses som ett nödvändigt ont inte är att rekommendera. En sund syn på politik är den som för in moralen för att de önskvärda värdena inte ska bli försvagade. En moralisk sund politik behöver inte enbart politiker som är beredda att överge sin moral, utan även de som vägrar göra detsamma för att uppnå det goda (Dovi 2005:129).

3.1.3 Konsekvensialismen och dess motpol pliktetiken

Dilemmat med smutsiga händer ses på olika sätt beroende på vilket etiskt perspektiv man väljer att hävda som det ”rätta”. De perspektiv som förekommer främst i diskussionen kring ämnet är konsekvensialismen och pliktetiken. En av de främsta företrädarna till pliktetiken är filosofen Immanuel Kant och hans kategoriska imperativ som säger ”*Handla bara enligt en maxim som är sådan att du samtidigt kan vilja att den skulle bli allmän lag*” (Tännsjö 2000:61-62). En politiker får det därför svårt att övertyga sig själv att överge sina principer och begå något moraliskt förkastligt för att uppnå något gott då faran av att andra kommer att ta efter. Om politikern ändå skulle besluta sig för att smutsa ner sina händer sätter han eller hon ribban lågt för andra. Hur skulle samhället se ut om alla var beredda att gå emot sina goda principer för att uppnå vinnig, vare sig det är för individen eller samhället. Av denna anledning menar pliktetiker att man inte under några som helst omständigheter kan bortse den egna moralen. Inte för egen skull utan så att det inte öppnar dörren för andra. Dilemmat med smutsiga händer blir därför inget genuint dilemma för pliktetiker eftersom det helt enkelt inte bör förekomma enligt dem.

Konsekvensialismen ser på förekomsten av smutsiga händer på ett helt annat sätt. Detta etiska perspektiv ser gärna att man utför de handlingar som har störst utdelad nytta. Genom nyttokalkyler ska man komma fram till bästa möjliga lösning för att uppnå det goda, även om det innebär att man utför handlingar som inte är moraliskt försvarbara. Enligt konsekvensialismen finns det inga handlingar som i sig själv kan värderas som goda eller onda, utan man måste ta hänsyn till effekterna av handlingen (Badersten 2006:114). I motsats till pliktetiken helgar medlen ändamålet. Med konsekvensialismen som etiskt perspektiv kan politiska lögnar rättfärdigas om det leder till att handlingen ökar nyttan. Det är mycket som kan rättfärdigas med detta etiska synsätt då man kan begå de mest avskyvärda dåd, vilka skulle gå emot de allra flesta önskvärda värden så länge de bidrar till ökad nytta.

Walzer delar upp politiker i dessa två kategorier. Han menar att politiker som är konsekvensetiker är de som bortser de moraliska kraven som ställs för att enbart basera sina beslut på ändamålet. Absolutister är de som i inga beslutssituationer skulle få för sig att ignorera sina moraliska principer för att uppnå ett visst resultat (Dovi 2005:130). Walzer utgår inte från att det ena är bättre än det andra men att nationer kräver politiker som kan åsidosätta etiken för att ta beslut i de frågor som kräver det. Walzer anser att det är en viktig egenskap hos politiker men att det ska gå hand i hand med att de känner skuld inför och efter att sådana beslut har tagits.

3.2 Rättfärdigandet av smutsiga händer

För att kunna rättfärdiga de handlingar som har lett till smutsiga händer bör man som politiker först och främst förfäktat en dualistisk tes, där man menar att politiker kan skilja på individuetiken och gruppetiken. Politikern bör vara

realist, eftersom det annars kan bli svårt att bortse från ens ideal, och slutligen konsekvensialist vilket innebär att de inte behöver ta hänsyn till något annat än att utföra de handlingar som ger högst utdelning. Utöver detta finns det olika sätt att rättfärdiga de val som ger politiker smutsiga händer.

Vissa hävdar att i och med att de har tagit på sig det ansvar som kommer med att leda ett land är det deras skyldighet att ta besluten som måste tas för att göra det som krävs för att skydda dess medborgare eller det som krävs för att föra landets utveckling framåt (French 1983:15). Deras privata etik är det minsta som står på spel.

I likhet med Mats Sjölin kan man använda sig utav Terry Coopers modell för etiskt beslutsfattande. Om det beslut som ska tas i en viss etisk fråga ”klarar” sig igenom de olika momenten i modellen bör man kunna rättfärdiga beslutet (Sjölin 2005:11). Det som är av intresse är den del av processen som har med den etiska deliberationen att göra. Det finns två test, nämligen självuppfattningens och publicitetstestet, som måste klaras av för att politikern ska kunna rättfärdiga sitt beslut. Självuppfattningens test går ut på att man helt enkelt ska kunna se sig själv i spegeln efter att man har gjort sitt val. Publicitetstesten innebär att beslutsfattaren ska kunna rättfärdiga sitt val offentligt, det kan vara inför befolkningen eller inför en församling med medlemmar från olika stater (Sjölin 2005:13). Genom att klara av dessa två test skulle man därför kunna hävda att beslutet inte medförde några smutsiga händer. Om varken politikern själv eller allmänheten anser något moraliskt förkastligt har gjorts, då är det troligtvis på det sättet.

Ett annat sätt att två sina händer är genom att skuldbelägga andra. Vems händer är det som egentligen blir smutsiga? Är det personen med den yttersta makten, statschef och president, eller är det deras personliga rådgivare som kan ge dem vilseledande information? Kan man sätta det yttersta ansvaret på allmänheten som i de allra flesta fall har röstat fram den styrande regeringen? Garrett diskuterar detta fenomen i sin bok och kommer bland annat fram till att medborgarna bör kunna skuldbeläggas ifall de hade vetskap om att en viss handling baserades på moraliskt förkastliga grunder och om de även efter utförandet fortsätter att stödja ledaren (Garrett 1996:18).

4 Analys av samarbetet mellan Iran och USA

För att kunna besvara på frågan hur USA har rättfärdigat sitt samarbete med Iran är det viktigt att veta vad som inledde det långa samarbetet länderna emellan. Det började med Irans oljetillgångar och det är där analysen tar sin utgångspunkt. Därefter fortsätter det med ett av de allra största skälen till deras långa samarbete, nämligen att hindra Sovjetunionen och därigenom kommunismens frammarsch i regionen. USA:s säkerhet och deras välstånd byggde på goda allierade i området. Den sista aspekten handlar om USA:s acceptans av Shahens förhållningssätt till de mänskliga rättigheterna. USA blundande omdömeslöst inför vad som skedde inom landets gränser, det förtryck som Shahen utsatte sitt folk för. Utifrån såg det ut som ett demokratiskt land, ett muslimskt land som anammat västerländsk kutym. Under den demokratiska fasaden levde ett folk utan de rättigheter som medföljer en demokrati, till exempel yttrande- och tryckfrihet. I det sistnämnda avsnittet kommer enbart president Carter att tas upp eftersom det först var han som inkorporerade de mänskliga rättigheterna i utrikespolitiken. Det är inte av intresse att studera presidenter som inte såg vikten av att även upprätthålla de mänskliga rättigheterna utomlands. Det ska även tilläggas att samtliga medborgare i USA under den här perioden inte hade samma rättigheter. Det kan vara en förklaring till varför upphöjandet av de mänskliga rättigheterna inte prioriterades i deras utrikespolitik.

Kommunismens framväxt var ett av de största motiven bakom samarbetet. Det finns ytterligare ett motiv som medvetet utelämnats i denna uppsats, nämligen Israelfrågan. Den är i sig självt tillräckligt komplex att skriva en uppsats kring. Genom samarbetet mellan Iran och USA fick Israel en vän bland många fiender. Israels överlevnad var, är fortfarande, ett av USA:s intressen och deras engagemang i mellanöstern beror i stor uträkning på Israels fortlevnad. Denna aspekt skulle enbart förstärka mina slutsatser och tillför därför inget nytt till min analys. Härmed lämnas denna aspekt därhän.

4.1 Oljekrisen och dess konsekvenser

USA:s intresse av olja är en av motiven bakom deras engagemang i regionen. Detta gällde inte enbart dem utan även Englands och Sovjetunionens intressen i området var för det svarta guldets skull.

4.1.1 Relationerna innan nationaliseringen av oljan

Innan andra världskriget fanns det inte mycket till relation mellan Iran och USA. Vid den tiden var Iran inte beläget där USA hade sina politiska eller ekonomiska intressen. De tidigare regenterna i Iran försökte få USA mer involverad i landet i egenskap av en motvikt till England och Sovjetunionens inflytande i landet (Gasiowski 1991:50). Under kriget gjorde USA insatser för att förbättra transportsystemet, inrätta fabriker som byggde flygplan, lastbilar och oljefat samt att de hjälpte dem med statsbudgeten och tränade landets arme. Fastän USA:s närvaro i landet ökade försökte de inte aktivt att påverka de inhemska angelägenheterna. Redan då var Sovjets och Englands planer för Iran efter kriget ett orosmoment för USA, men de ville heller inte att detta skulle skapa osämja mellan de allierade staterna (Gasiowski 1991:51).

Sovjets herravälde har i perioder innefattat stora delar av regionen. Norra Iran var under åren 1941-1946 ockuperat av sovjetiska, även brittiska, styrkor för att förse länderna med olja under kriget och för att se till att de skulle ha tillgång till oljan efter kriget. Den amerikanska regeringen stod bakom Iran när de vände sig till FN om hjälp för att de sovjetiska trupperna skulle lämna landet och de såg även till att Iran skulle förbli en suverän stat även efter andra världskriget. Detta i sin tur ledde till att Iran gav sitt medgivande till oljan till två amerikanska oljebolag. Detta irriterade såväl Sovjet som England men för Sovjet togs det personligt då de trodde att Iran var i maskopi med USA och England. De krävde samma tillgång till oljan som USA hade fått men Iran hade sin fulla rätt som suverän stat att låta bli och de hade USA som stod bakom dem (Saikal 2003:47).

En av konsekvenserna från kollaborationen under andra världskriget var de nära band som knöts mellan den amerikanska presidenten Harry S. Truman och Irans Shah Mohammed Reza Pahlavi som var betydligt influerad av den västerländska kulturen. Shahen var oroad över det politiska partiet Tudeh som propagerade för att en nationalisering av Irans oljetillgångar skulle ske. Efter kriget trappade USA upp de ekonomiska och militära insatserna i Iran, detta gjordes för att skydda den tillgång de hade till oljan från sovjetiska händer men även för att ge den sittande Shahen de verktyg som behövdes för att behålla makten (Saikal 2003:51). I slutet av 1940-talet sjönk Iran ner i USA:s prioriteringslista av stater som behövde assistans att stå emot en eventuell Sovjetunionisk invasion. Istället ansåg de att ekonomisk utveckling och politiska reformer var det bästa för att uppnå stabilitet i landet. Befattningshavarna i landet uppmuntrades att söka lån från Världsbanken när de inte skulle få ekonomiskt bistånd från USA (Gasiowski 1991:55). Den politiska instabiliteten i Iran märktes av de första månaderna år 1950 av amerikanerna. Oron i landet har grott de senaste åren vilket berodde på de politiska partierna Tudeh och National Front frammarsch. En dålig skörd ledde till att landet hamnade i en ekonomisk depression. Än en gång blev USA en viktig aktör när Iran behövde hjälp att resa sig på fötterna (Gasiowski 1991:56).

Det tidiga samarbetet under 40-talet kan likväl ha haft sina grunder i pliktetiken som konsekvensialismen. USA ställde sig bakom Iran för att hjälpa dem mot ockupanterna och för att Iran skulle kunna bibehålla sin suveränitet.

Detta tyder på att USA:s engagemang och vilja att hjälpa Iran kan ha varit ett sätt att följa Immanuel Kants kategoriska imperativ som lyder ”*Handla bara enligt en maxim som är sådan att du samtidigt kan vilja att den skulle bli allmän lag*”. USA:s val att ställa sig bakom Iran kan ha berott på att värden som demokrati och självständighet prioriterades före USA:s intressen vid den här tidpunkten. Det är svårt att avgöra om det var pliktetiska eller konsekvensialistiska motiv bakom deras agerande eftersom USA:s genom dessa åtgärder även tillgodosedde sina egna intressen.

4.1.2 Relationerna med premiärministern Mosaddeq

En av ledarna inom den nationalistiska fronten var en utbildad jurist vid namn Mohammed Mosaddeq. Han stred för demokratiska reformer, social och ekonomisk förändring men framför allt att Irans naturtillgångar i form av olja inte skulle vara under utländsk kontroll. I likhet med Shahan och hans supportrar gillande inte briter honom medan amerikaner var ambivalenta gentemot honom då han ännu inte hade inneburit ett problem för dem. Mosaddeqs popularitet ökade och han inom parlamentet blev vald till premiärminister i april 1951, detta skedde utom Shahan kontroll. Det dröjde inte lång tid innan oljan nationaliserades och en ekonomisk blockad mot Iran restes. I det första skedet gällde det enbart det brittiska ledda oljeföretaget Anglo-Iranien Oil Company men detta oroade amerikanerna som gav sitt stöd till England under embargot. De var rädda för att de stod på tur samtidigt som de tjänade mer pengar på embargot genom att de ökade sin produktion för att fylla igen gapet som briter lämnade efter sig (Saikal 2003:52). Amerikanerna gav sitt stöd till England när nationaliseringen skedde men stod bakom Iran när de stod under hot om en brittisk invasion om de inte fick tillgång till oljan. President Truman tillkännagav sitt stöd till Mosaddeq offentligt, de fick även ekonomiskt och militär stöd under krisen samtidigt som de försökte hitta sätt att lösa konflikten på ett diplomatisk vis (Gasiowski 1991:67). Även vid det här laget kan USA:s vilja att samarbeta med Iran ha grundats i pliktetiska skäl. USA har ännu inte visat på det motsatta, eftersom de inte har utfört en handling som skulle ha smutsat ner deras händer. De behöver inte rättfärdiga sitt samarbete med Iran förrän de utför en ond åtgärd för att uppnå ett gott syfte innan dess har de inte gjort något moraliskt förkastligt.

I januari 1952 bröt amerikanerna sitt militärstöd till Iran. USA var i kläm under de omständigheter som rådde mellan Iran och England. Britternas ”rule-or-ruin” policy gentemot Iran gjorde dem förargade vilket gav upphov till tankar att bryta samarbetet med London istället för att riskera att Iran försvinner bakom järnridån och förlora den någorlunda politiska stabilitet som fanns i regionen (Lenczowski 1990:35). De förhandlingar och förlikningar som gjordes var inte till samtliga parter tillfredställande vilket till slut ledde till att de diplomatiska förbindelserna mellan Iran och England bröts i november år 1952 (Gasiowski 1991:72). Under den här perioden gjordes flera misslyckade försök, av England, att avsätta den sittande premiärministern. USA som officiellt har satt sig emot dessa försök hade själv under den perioden ökat sina politiska operationer i landet.

Tidigare gick dessa gick ut på att sprida propaganda mot Tudehpartiet och Sovjet. Nu var de även inriktade på att minska folkets stöd till Mosaddeqs politiska parti National Front genom propaganda (Gasirowski 1991:70). Det är inte förrän nu USA visar tendenser av konsekvensialism. Smutskastning av en demokratiskt vald ledare i hopp om att hans stöd bland befolkningen ska minska, är en ond åtgärd.

4.1.3 Kuppen och återinförandet av Shahan

Oljekrisen var en angelägenhet som Eisenhower fick ärva från den föregående presidenten. Till skillnad från Truman administrationen oroade Eisenhower inte enbart för nationaliseringen av oljan utan även den maktkamp som utvecklades i landet (Lenczowski 1990:32). I början av året 1953 telegraferade Mosaddeq den nya amerikanska presidenten Dwight Eisenhower och berättade hur det iranska folket har lidit på grund av att ett företag, som har blivit uppbackat av den brittiska regering, inte längre har möjlighet att utvinna de naturresurser som är den egna nationens rätt. Gensvaret var då att han i egenskap av president var opartisk i frågan och hoppades att relationen mellan Iran och USA även i framtiden skulle vara god. Eisenhower hade inte en positiv bild av Mosaddeq då allt han hörde om honom var negativt. En av orsakerna till detta ogillande var att Mosaddeq hade accepterat support från det kommunistiska partiet, Tudeh, och drog slutsatsen att även han var kommunist (Ambrose 1984:109). Presidenten fick även höra, från olika källor att Iran inte var redo för demokrati eller att nationaliseringen av oljan inte var det bästa för Iran. Mosaddeq försökte återigen samma år att övertala England att ta bort de sanktioner som var riktade mot Iran men till ingen nytta (Ambrose 1984:111). Samtidigt som Irans premiärminister ber USA om hjälp smider USA planer på hur de ska kunna avsätta honom.

Då den demokratiskt valda premiärministern Mohammed Mosaddeq inte ansågs som en villig samarbetspartner fanns det inte mer att göra än att finna ett sätt att avsätta honom. Mosaddeq skulle avsättas och den mer reformvänliga och samarbetsvilliga Mohammad Reza Shah återinföras. Under planeringsstadiet var Shahan inte inkluderad av vad som skulle bära av, han blev informerad när planen väl skulle verkställas. Operationen, som gick under namnet AJAX, var från början britternas idé men modifierades av amerikanerna. Den verkställdes av CIA under Kermit Roosevelt som vid den tidpunkten var CIA:s tjänsteman med ansvar för mellanöstern. Från det första hemliga mötet Roosevelt hade med Shahan den 1 augusti 1953 fram till den avgörande dagen den 19 augusti samma år var det en turbulent tid i landet. När demonstrationerna hade lugnat ner sig efter Mosaddeqs avgång kom Shahan tillbaka till landet den 22 augusti (Lenczowski 1990:38).

Nu när Shahan var tillbaka till maktpositionen kunde de återigen ta upp diskussionerna om oljan. Överläggningarna ledde till ett avtal där britterna förlorade sitt tidigare monopol. Genom det nya kontraktet fick de istället 40 procent av Irans oljetillgångar. De fem medverkande amerikanska oljebolagen utgjorde 40 procent genom det nya avtalet. De resterande 20 procenten gick till franska respektive holländska oljebolag. Oljeexporten var återupptagen och efter

en period med svårigheter att få tillbaka den förlorade marknaden blev Iran återigen en av de största oljeproducerande länderna i mellanöstern (Ambrose 1984:129).

Avsättandet av Mosaddeq och återinförandet av Shahan var en handling som inte kan ha grundats i något annat än konsekvensialism, annars går det inte att moraliskt rättfärdiga handlingen. Eftersom handlingen i sig själv inte kan ses som god eller ond, enligt konsekvensialismen, är det enbart effekterna av handlingen som räknas. Denna onda åtgärd utfördes av USA för att uppnå den goda effekten att de skulle kunna fortsätta samarbetet med Iran.

4.2 Sovjetunionen och kommunismens framväxt

Mellanöstern har alltid funnits med på USA:s dagordning i en form eller annan, men när Sovjetunionen kom in i bilden förändrades de amerikanska intentionerna i regionen. Efter andra världskriget utbröts en maktkamp mellan Sovjetunionen och USA som inbegrep stora delar av världen och mellanöstern var inte ett undantag. Sovjetunionens inflytande var utbrett i regionen, vilket oroade USA då de inte ville se kommunismen spridas vidare.

Under Mosaddeqs tid som premiärminister var USA oroade över att Iran skulle vända sig till Sovjet och anamma kommunismen då de inte längre stod på deras sida under oljekrisen. Det hade varit ett enormt nederlag för USA i regionen då deras ekonomiska och politiska intressen och ansträngningar i landet och regionen skulle gå förlorad. Med den nya makthavaren i landet hade den amerikanska presidenten inte längre de farhågorna, de ersättas istället med tankar om en sovjetisk invasion i landet. Det fortsatta samarbetet mellan länderna var formulerat i Eisenhower doktrinen (Njølstad 1994:270).

President Eisenhower och hans administration behövde komma på ett sätt att fylla ut det makttomrum som ägde rum i mellanöstern. Ur detta skapades den doktrin som skulle komma att prägla USA:s relation till många stater i regionen. Den 5 januari lades doktrinen fram för kongressen, den mottogs med blandade känslor men antogs i princip i sin helhet den 9 mars 1957. Doktrinens kontenta var att man skulle stoppa kommunismens framväxt i mellanöstern genom att bistå militär och ekonomisk hjälp till de stater som var utsatta för ett sovjetiskt anfall. Mycket utrymme gick till att smutskasta Sovjetunionen och deras intentioner i regionen och vikten av att dessa stater skulle behålla sin suveränitet (Branyan & Larsen 1971:705-713). Eisenhower doktrinen ger dessa stater den betydelse som de har gentemot resten av världen när de gäller deras oljetillgångar och vilka konsekvenser en eventuell invasion av Sovjet skulle innebära för USA:s och resten av världens ekonomi och säkerhet (Branyan & Larsen 1971:707). En av orsakerna till att kongressen inte ville ställa sig bakom resolutionen till en början var att den skulle medföra en bristande kontroll på de beslut som presidenten skulle kunna fatta när de gällde landets armé och budgeten på 200 miljoner dollar som Eisenhower ansåg att detta uppdrag skulle kräva. Detta skulle inte enbart gälla under Eisenhowers mandatperiod utan framtida presidenter skulle få samma

fria tyglar när de kom till att stoppa kommunismen framväxt och nationens säkerhet (Branyan & Larsen 1971:714-715).

4.2.1 Iran som "Client state" under Eisenhower

Innan Eisenhowerdoktrinen var fastställd och USA:s officiella ställningstagande inför hotet om kommunismen, fanns det redan sätt att samarbeta på problemet. Det kallades för "client state", i uppsatsen är det översatt till klientstat. En klientrelation utgörs av de båda staternas välvilja att samarbeta för nationernas säkerhet. Det som utmärker dessa samarbeten är skillnaden mellan staternas storlek, rikedom och makt. Samarbetet mellan staterna kan i praktiken skilja sig åt. De brukar innefatta ett ömsesidigt utbyte av varor och tjänster som ska stärka deras säkerhet och som de båda parterna inte skulle kunna tillgodose sig på något annat håll (Gasiorowski 1991:2).

Iran och USA ingick i en klientrelation efter att Shahen var återinförd till makten. Det fanns en hel del motsättningar i landet efter kuppen vilket gjorde Shahens politiska ställning försvagad. Genom repression, offentliggörandet av Mosdeqs rättegång och att på förhand bestämma utgången i deras parlamentsval, genom att hota parlamentsledamöterna, de första månaderna efter kuppen återgick landet till det normala (Gasiorowski 1991:88).

USA fick genom deras klientrelation tillgång till flygutrymme och militäranläggningar, de såg till att Israel fick den oljetillförsel som de behövde från Iran, då Arabstaterna inte ville bistå med den tjänsten. Iran följde Washingtons andemening i många av de frågor som rörde regionen. Med Shahen vid makten fick USA en nära allierad i regionen och en möjlighet att föra sin politik i mellanöstern (Njølstad 1994:273). I utbyte fick Iran ekonomisk och militär assistans från USA. Den amerikanska underrättelsetjänsten CIA utbildade en ny underrättelseenhet vars främsta uppgift var att hitta och neutralisera Shahens opposition inom landet (Gasiorowski 1991:92). Det mest angelägna för Shahen var säkerhet, hans egen mot oppositionen och landets säkerhet mot utomstående hot. För USA var detta också en viktig del i deras samarbete, utan Shahen skulle inte relationen mellan länderna ha fungerat och USA:s chanser att påverka i regionen skulle minimerats drastiskt. Det överhängande hot som Sovjet utgjorde var ett av de moment som oroade den amerikanska presidenten. Till följd av deras oro sålde amerikanerna mängder av stridsplan och annan krigsteknik för att Iran skulle kunna skydda sig mot en eventuell sovjetisk attack. Dessa affärer ökade efter att Eisenhowerdoktrinen realiserades.

4.2.2 Iran som klientstat under Kennedy och Johnson

När demokraten John F. Kennedy blev president skedde det en förändring inom USA:s utrikespolicy genom hans doktrin. De skulle öka mångfalden bland de amerikanska politiska instrumenten för att stoppa kommunismen. Ekonomiskt stöd skulle fortsätta att ges och få en allt större roll bland de nya kulturella

program som skulle implementeras. Ett exempel är programmet Peace Corps där amerikaner volontärarbetade med regeringar, skolor, ideella organisationer, icke-statliga organisationer och entreprenörer inom områden som utbildning, hälsa, miljö och jordbruk utomlands. Detta fick väldigt stor genomslagskraft och finns än idag (Gasiorowski 1991:97). Relationen till Iran förändrades inte avsevärt under Kennedys tid. Snart efter att Kennedy tillträdde som president, år 1961, tillsatte han en drivande expertgrupp som skulle undersöka vilka förändringar som krävs för att en revolt inte ska bli verklig. Denna grupp kom fram till att den bästa lösningen är att de amerikanska tjänstemännen uppmuntrar de iranska ledarna att genomföra sociala, ekonomiska och politiska reformer samtidigt som de förstärker landets försvar. Under tiden träffade de ledare inom oppositionen för att föra en dialog om hur de skulle kunna möta varandras krav. Detta jobbade de med under de närmsta två åren och genom dessa åtgärder var de mer övertygade om att Shahens regim skulle stå kvar (Gasiorowski 1991:98).

Under Lyndon B. Johnsons presidentskap prioriterades andra utrikespolitiska frågor. USA:s uppmärksamhet låg istället på Vietnamkriget och den upptrappade konflikten mellan Israel och Arabstaterna. Iran och USA:s klientrelation avtog markant under 60-talet på grund av detta och för att de hade tillit till Shahen och att han skulle kunna kontrollera inhemska oroligheter. Då de ekonomiska och militärstödet minskade till Iran hade de inte längre samma möjligheter att trycka på Shahen om vikten av reformer i landet. Antalet anställda inom den politiska sektionen på den amerikanska ambassaden i Teheran reducerades från att ha varit 21 personer år 1963 till att bli sex personer nio år senare. Även antalet iranska agenter sjönk, de drog till exempel ut hemliga agenter ur oppositionspartiet Tudeh (Gasiorowski 1991:99). President Johnson var väl medveten om vilken slagkraft etnisk lobbying hade i den amerikanska politiska processen men han var inte insatt i frågorna gällande mellanöstern eller visade intresset av det (Lenczowski 1990:91).

4.2.3 Iran som klientstat under Nixon och Ford

Iran blev allt starkare och mer jämbördigt med USA i förhållande till deras klientrelation. Deras möjlighet att påverka Shahen var än mindre och de hade inget val än att ge efter när de blev ombedda om att minska sin underrättelseinsamling om politiska aktiviteter i landet (Gasiorowski 1991:100). När president Richard M. Nixon tillträdde år 1969 fick han arva de utrikesfrågor som Johnson försökte lösa, vilket var betungande. När brittiska styrkor släppte sin auktoritära status och slutligen drog sig ut ur området i slutet av 1971, lämnade de efter sig ett politiskt vakuum i regionen (Lenczowski 1990:117). Med anledning av USA:s inblandning i Vietnamkriget förmådde inte Nixon att fylla gapet med amerikanska styrkor. De försökte istället att lösa detta genom användandet av Nixondoktrinen, vilken hade som mål att skydda allierade nationer som var hotade med kärnvapen eller om nationens överlevnad var inom USA:s säkerhetsintressen och för regionens säkerhet som helhet (Acharya 1989:21). För att detta skulle fungera behövdes det en stat som var villig och kunde ansvara för regionens

säkerhet åt västvärldens vägnar. Detta blev ett uppdrag för Iran. Shahan har haft dessa ambitioner tidigare men har ansetts inkapabel på grund av hans politiska grund, presidenterna innan Nixon ansåg att Shahan istället borde koncentrera sig på de inhemska politiska problemen. Nu såg det ut som om hans politiska ställning inrikes hade förbättrats och att han skulle kunna axla rollen som den regionala polismannen. USA ställde sig helhjärtat bakom detta och ansåg att Shahan skulle göra ett utmärkt jobb (Acharya 1989:22). Den amerikanska utrikesministern Henry A. Kissinger ansåg att ”Iran, under Shahan, var en av USA:s bästa, mest viktiga och lojala vän i världen” (Lenczowski 1990:118). Med stöd och uppmuntran från Nixon, Ford och Carter administrationerna efterlevde Shahan USA:s strategiska struktur i regionen fram till revolutionen år 1979 (Acharya 1989:23). Under de åren ökade vapenhandeln mellan Iran och USA markant, amerikanerna såldes enorma mängder av avancerad vapenteknik till Iran, vilket inte skedde utan kritik från kongressen (Gasiorowski 1991:112). Motstånd till vapenhandeln kom även från amerikanska försvarsdepartementet och utrikesdepartementet, vilka var oroliga för att de högteknologiska vapnen skulle kunna hamna i orätta händer och att handeln kunde uppfattas som alltför provokativt av Sovjet (Lenczowski 1990:118).

Vid president Nixons avhopp år 1974 tog vicepresidenten Gerald R. Ford över. Ford fullföljde Nixons mandatperiod och fortsatte utrikespolitiken i samma linje som hans föregångare, alltså föra den avspänningspolitik gentemot Sovjet för att undvika konfrontation samt hitta lösningar för fred i mellanöstern. Fords huvuduppgift i egenskap av president blev att läka nationens sår som genererades av Watergateaffären (Lenczowski 1990:141). Det var när sanningen bakom Watergate kom fram som president Nixon blev tvungen att avgå. Under presidentvalet år 1972 skedde ett inbrott i demokraternas högkvarter som låg inne i Watergatekomplexet. De personer som utförde gärningen var delaktiga i republikanernas kampanjorganisation och syftet var att hitta information om deras motståndares åsikter och avsikter inför valet. Innan sanningen om Vita Husets inblandning i inbrottet uppdagades hann Nixon bli vald och påbörja sin andra mandatperiod.

4.2.4 Iran som klientstat under Carter

Till skillnad från de tidigare presidenterna utvecklade Carteradministrationen inte någon sammanhängande uppsättning av utrikespolicys framställd som global strategi. Istället betonade Jimmy Carter, USA:s president från år 1977, två mål inom utrikespolitiken, nämligen att minska vapenhandeln och sträva efter att alla stater implementerar de mänskliga rättigheterna (Lenczowski 1990:185). De två åren av samarbete som var kvar, mellan Shahan och president Carter, följde samma tendenser som Nixon och Ford administrationerna. Vapenhandeln fortsatte som tidigare och de blockerade försöken hos förespråkare av mänskliga rättigheter inom utrikesdepartementet att påtvinga Shahan att utföra politiska liberaliseringar. Innan en ny handlingsplan för samarbetet med Iran var formulerad förekom de första manifestationerna till revolutionen i januari 1978. Deras uppmärksamhet

var inte riktad mot Iran under det året eftersom de hade fullt upp med att förmedla fredsavtal mellan Egypten och Israel i Camp David fördraget (Gasiorowski 1991:100). Revolutionen inleddas av Shahens opposition med avsikten att framtvinga demokratiska reformer, dess inriktning ändrades när radikala islamistiska ledare tog en allt större roll i sammanhanget (Saikal 2003:75). Shahen som hade insjuknat i cancer gjorde vad han kunde under omständigheterna för att bibehålla sin makt. USA jobbade febrilt de sista månaderna under revolutionen för att rädda det som var kvar av den iranska kungliga makten och de amerikanska intressena (Lenczowski 1990:196). Shahen med sin familj lämnade landet den 16 januari 1979 vilket i realiteten innebar slutet för Pahlavi dynastin och klientrelationen mellan Iran och USA. Den förste februari 1979 återvände den tidigare landsförvisade Ayatollah Khomeini till Iran och blev landet högste ledare (Lenczowski 1990:198).

4.3 Mänskliga rättigheter i sammanhanget

Det ska även tilläggas att mycket gott kom ut ur samarbetet mellan Iran och USA. Fastän Shahen fick makten på ett allt annat än demokratiskt sätt förde det med sig goda effekter för landet. Under hans regim ökade nationens välstånd, jordbruket utvecklades och landet industrialiserades, analfabetismen sjönk, universiteten blomstrade. Åtgärder instiftades för att bekämpa sjukdomar som malaria, smittkoppor, tuberkulos med flera, sjukdomar som varje år skördade åtskilliga offer (Shamim 19--:169). Från 1963 och femton år framåt genomgick landet stora förändringar genom politiska, ekonomiska och sociala reformer utformade under Shahen. Dessa gick under den "Vita revolutionen" och medförde till exempel landreformer, rösträtt till kvinnor nationalisering av skogar och betesmark och statliga fabriker såldes. Den här revolutionen höjde levnadsstandarden för många iranier främst bönder, vars halva befolkning fick mark under landreformen (Gasiorowski 1991:185). Dessa åtgärder rättfärdigar dock inte de övergrepp som skedde mot befolkningen. Den moderna medelklassen växte snabbt under den här perioden, vilket ledde till att deras förmåga att engagera sig i kollektiva politiska aktioner ökade och de blev en allt starkare motståndare till staten. För att kunna kontrollera de olika politiska grupper som utgjorde ett hot mot Shahens regim användes olika förtryckande redskap. Samtliga av dessa verktyg hade polisstatus i landet men på olika nivåer. Dessa var till för att splittra oppositionen och skapa ett klimat av rädsla bland befolkningen från att engagera sig politiskt. Deras tillvägagångssätt var mer än brutala (Gasiorowski 1991:152).

4.3.1 Carters policy om mänskliga rättigheter

Den första presidenten som, under den här perioden, förde in de mänskliga rättigheterna i utformningen av utrikespolitiken var Jimmy Carter. Under sin presidentkampanj betonade han att de mänskliga rättigheterna borde vara en

prioritering när det kommer till utrikespolicys (Amstutz 2005:58). När Carter väl blev vald skulle hans vision konkretiseras till en handlingsplan. De kom fram till olika sätt att upphöja de mänskliga rättigheterna utomlands. De använde sig utav diplomatiska tillvägagångssätt som uttalanden, programförklaringar, deklamationer och fördömanden för att dra till sig uppmärksamhet från de stater där förtryck skedde i hög grad. Inom regionala och internationella organisationer betonades vikten av att de sätter igång arbetet med mänskliga rättigheter för att normalisera värdet. Ett sista sätt som användes av Carter administrationen för upphöjandet av mänskliga rättigheter var genom sanktioner, till exempel att bryta det ekonomiska stödet till länder som inte respekterade rättigheterna (Amstutz 2005:60). I sina memoarer förklarar Carter hur otalt många totalitära stater kom undan med förtryck mot det egna folket för att de befann sig på USA:s sida under kapprustningen mellan USA och Sovjet. Nationerna fick automatisk immunitet mot kritik genom att de stod bakom USA. USA:s främsta uppgift var att skydda dem från inhemska politiska rörelser som skulle kunna inrätta mer liberala avgörande grupper. Han fortsätter med att de istället borde ha jobbat för att höja värden som frihet och demokrati. Deras regering trodde att om man kämpar mot ondska måste man spela efter samma regler (Carter 1982:142).

Enligt Carter var den amerikanska idealismen ett praktiskt och realistiskt förfarande för angelägenheter utomlands, och moraliska principer utgjorde den bästa grunden för utövandet av amerikansk makt och inflytande. Om de kunde förmå deras auktoritära allierade att förändra deras förtryckande politik skulle det förhöja frihet och demokrati parallellt som skälen till en revolution skulle minska, vilket är vanligt bland länder där folket förföljs (Carter 1982:143).

4.3.2 USA:s implementering av mänskliga rättigheter i Iran

Deras policy om mänskliga rättigheter sattes i bruk gentemot många nationer, främst Sovjet. När det kom till Iran var det viktigare att behålla samarbetet än att sträva efter att även folket i Iran omfattas av de mänskliga rättigheterna. Vid ett av Shahens statsbesök i Washington, i november 1977, förde president Carter på tal att ett allt växande antal iranier påstår att mänskliga rättigheterna inte alltid respekteras i landet. Han frågade Shahen om något kunde lindra detta problem, genom samråd med de oliktankande grupperna och att lätta några av de strikta övervakningsreglerna. Shahen svarade nej och förklarade att han måste upprätthålla de iranska lagarna vilka ämnar bekämpa kommunismen. Carter förstod att hans yttring av oro inte skulle få Shahen att förändra de lagar som ska skydda nationen mot fara (Carter 1982:436). Då detta samtal aldrig lämnade rummet, och varken det amerikanska eller det iranska folket fick veta att det ägt rum, menar Njølstad att detta, i jämförelse med de rättframma anklagelserna mot Sovjets förtryck, inte spelar någon roll (Njølstad 1994:294).

Iranska kritiker menade att den extrema vapenhandel som skedde mellan länderna var USA:s sätt att acceptera Shahens förtryck i landet. Amnesty International rapporten 1974-1975 visade att Iran uträttade flest avrättningar i världen, använde ingen lagenlig civilmålsdomstol och hade en historik av tortyr

utan dess like (Acharya 1989:32). Det fanns två sätt att rättfärdiga vapenhandeln inför kongressen utifrån mänskliga rättighetsaspekten. Den första metoden var att inte ta upp den aspekten över huvud taget, den andra var att försköna sanningen om situationen i Iran. Exempelvis genom att säga att situationen i landet har förbättrats eller att det enbart är motståndare, som förespråkar våldsamma försök att störta regimen eller som misstänks för terroristaktiviteter, som blir arresterade (Njølstad 1994:293).

5 Slutsatser om samarbetet

Den normativa analysen visade att politiker bör förfäktat en konsekvensialistisk ideologi för att kunna rättfärdiga sina smutsiga händer. Detta innebär att de inte behöver ta ställning till något mer än att deras beslut ska göra den största nyttan. I USA:s fall behövde presidenterna inte ta hänsyn till något annat än att tillvarata nationens intressen. Deras säkerhet och välstånd var viktigare mål i jämförelse med demokrati och frihet för andra nationer. De amerikanska presidenterna kunde därför rättfärdiga sina handlingar givet att de utgick från konsekvensialistisk teori. Det finns flera exempel på detta, vilket har framgått i den empiriska analysen. President Eisenhower godkännande en kupp som avsatte en demokratiskt vald premiärminister för att USA:s intressen var hotade under hans ledning. I Eisenhowers värdehierarki stod USA:s intressen högre upp än upphöjandet av värdet demokrati i omvärlden. Det var han som satte standarden för det fortsatta samarbetet mellan Iran och USA. Under Kennedys tid började man se tendenser till försök att förmå Shahan till reformer. Redan då trippade USA på tår runt honom för att inte förstöra samarbetet. Samarbetet flöt på under de nästkommande åren och inget tydde på att presidenterna ändrade attityd mot Shahan utan det var business as usual.

De amerikanska presidenterna var helt klart realistiska när det kom till utformningen av deras utrikespolitik. De hade allt att vinna på att inte försöka pressa Shahan att förbättra folkets rättigheter och allt att förlora om de gjorde det. Den amerikanska regeringen försökte inte vid många tillfällen pressa Shahan att efterleva de mänskliga rättigheterna. När Carter och hans policy om mänskliga rättigheter kom in i bilden gav det ett tillfälle för förändring. Han utformade sin politik utifrån vikten att få deras samarbetspartner och även andra att respektera de mänskliga rättigheterna. Detta verkade gälla för alla utom Iran. Än en gång visar USA att det är viktigare för dem att uppnå sina intressen än att sprida värden som demokrati, frihet och mänskliga rättigheter. För att samarbetet mellan Iran och USA skulle kunna fungera var USA villiga att blunda för mycket av det som skedde inom landets gränser. Deras officiella anledning var att de inte ville inkräkta på Irans interna angelägenheter. USA:s handlingar rättfärdigades utifrån nyttomaximering, de fick helt enkelt störst utdelning genom att låta Shahan regera som han ville, vilket skedde på befolkningens bekostnad.

I slutet av den normativa analysen diskuterades andra tänkbara sätt att rättfärdiga smutsiga handlingar. Om presidenten blir omvald kan deras handlingar rättfärdigas genom att folket har gett sitt godkännande och presidenten får sitta ett mandat till. Av presidenterna under den valda perioden var det hälften av dem som satt mer än ett mandat. Eisenhower satt två mandat, Johnson blev omvald efter att slutfört Kennedys mandat och Nixon blev omvald men avgick när Watergateskandalen uppdagades. Varför de blev omvalda och inte de andra ska ej

spekuleras om. Ett annat sätt att rättfärdiga beslut är genom etisk deliberation, vilket sker genom de två testen självuppfattnings och publicitetstesten. Hur presidenterna rättfärdigat sina beslut för sig själva är omöjligt att veta men då beslut går via kongressen har de tagits genom befolkningens valda företrädare.

En observation som gjorts under uppsatsskrivandet men framförallt under inläsningen av materialet var att den vetenskapliga litteraturen kring samarbetet mellan länderna visar en sådan konsekvent konsekvensialistisk bild av samarbetet. Det finns inget som tyder på att USA:s samarbete med Iran inleddes, eller fortsatte under en sådan lång period, för upphöjandet av värdena demokrati, frihet eller mänskliga rättigheter. Detta stärker enbart slutsatserna om att deras samarbete grundades på konsekvensialistisk ideologi för att uppnå sina intressen och kunna rättfärdiga sina smutsiga händer vilket samarbetet medförde.

6 Avslutning samt förslag till fortsatt forskning

Problematiken kring smutsiga händer kvarstår även när dilemmat kan rättfärdigas utifrån konsekvensialismen. Samarbete mellan demokratier och ickedemokratier kan fortfarande anses vara moraliskt förkastligt om samarbetet mellan länderna inte bidrar till förbättringar för folket. De negativa effekterna av Iran och USA:s samarbete syns än idag. I dagsläget när relationen mellan länderna är allt annat än goda, bör USA tänka tillbaka på hur de bedrev sin politik gentemot Iran för att inte upprepa samma misstag. Det förtryck som skedde mot folket under Shahan är inte glömt och inte heller vilka som hjälpte honom till makten och att behålla den.

Det finns mycket som är av intresse för fortsatt forskning inom detta område. Teorin kring smutsiga händer skulle kunna vidareutvecklas genom att fokusera på hur politiker kan förlåtas för att ha smutsats ner sina händer istället för rättfärdigandet av det. Ett annat sätt att utveckla teorin är att föra in lämplighetslogiken och kontraktualismen i diskussion kring rättfärdigandet. Det hade bidragit till än mer sätt att rättfärdiga dilemmat med smutsiga händer men alldeles för svårt att härleda motiv bakom samarbete genom dessa. Om man enbart skulle fokusera på att göra en begreppsutredande studie skulle det vara intressant att ta med även de logikerna, så länge det är på ett teoretiskt plan.

Ett annat förslag är att utvidga definitionen av smutsiga händer. Idag definieras det som utförandet av en ond åtgärd för att uppnå en god effekt. Smutsiga händer skulle även kunna innefatta att politiker låter bli att utföra en ond åtgärd för att uppnå en god effekt om de har möjligheten att förhindra eller stoppa förtryck mot folk. Det skulle innebära att deras händer smutsas ner då de har möjlighet att hjälpa med avstår från att göra något. Under det senaste seklet har flera folkmord ägt rum runt om i världen medan världssamfundet tittat på. Denna non-action mot dessa händelser är mer smutsigt än något annat.

Förslag på fortsatt forskning inom det empiriska området skulle kunna vara att använda det utformade analysverktyget på andra samarbeten mellan demokratier och ickedemokratier för att se om det ger samma resultat.

Önskar att avsluta den här uppsatsen med en mening ur president Kennedys öppningsanförande vid Yale Law School den 20 januari 1961. Om USA hade stått vid dessa ord hade de kunnat förhindra och stoppa mycket lidande, inte bara i Iran utan i hela världen.

“Let every nation know, whether it wishes us well or ill, that we shall pay any price, bear any burden, meet any hardship, support any friend, oppose any foe, in order to assure the survival and the success of liberty.”

7 Litteraturförteckning

- Acharya, Amitav, 1989. *U.S. Military Strategy in the Gulf*. New York: Routledge
- Ambrose, Stephen E., 1984. *Eisenhower The President*. London: George Allen & Unwin (Publishers) Ltd.
- Amstutz, Mark R., 2005. *International Ethics: Concepts, theories and cases in global politics*. 2nd edition. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Badersten, Björn, 2006. *Normativ metod. Att studera det önskvärda*. Lund: Studentlitteratur.
- Branyan, Robert L., Larsen, Lawrence H., 1971. *The Eisenhower Administration 1953-1961. A Documentary History*. New York: Random House.
- Carter, Jimmy, 1982. *Keeping Faith: Memoirs of a president/ Jimmy Carter* . Toronto: Bantam Books.
- Dovi, Suzanne, 2005. Guilt and the Problem of Dirty Hands. *Constellations* (Oxford) Year: 2005 Volume: 12 Issue: 1 Pages: 128-146.
- Esaïasson, Peter, Giljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena, 2004. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts juridik.
- French, Peter A., 1983. *Ethics in Government*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Garrett, Stephen A., 1996. *Conscience and power. An examination of Dirty Hands and Political leadership*. London: Macmillan Press LTD.
- Gasiorowski, Mark J., 1991. *U.S. Foreign Policy and the Shah. Building a client state in Iran*. New York: Cornell University Press.
- Lenczowski, George, 1990. *American Presidents and the Middle East*. London: Duke University Press
- Njølstad, Olav, 1994. *Peacekeeper and troublemaker: Jimmy Carter's containment policy, 1977-1978*. Oslo: The Norwegian Institute for Defence Studies.
- Saikal, Amin, 2003. *Islam and the West. Conflict or Cooperation?* Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Shamim, Ali A., 19---. *Iran- In the Reign of His Majesty Mohammad Reza Shah Pahlavi*. Översatt till engelska av Dr. Aladin Pazargadi vid Teherans universitet.
- Sjölin, Mats, 2004. *Politisk etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Tännsjö, Torbjörn, 2000. *Grundbok i normativ etik*. Stockholm: Bokförlaget Thales.
- Walzer, Michael, 1973. Political Action: The Problem of Dirty Hands. *Philosophy & Public Affairs* Year: 1973 Volume: 2 Issue: 2 Pages: 160-180.